

OPINIONS- DIPLOMATI OG AMERIKA- NISERING

- den kulturelle side af den kolde krig

af Marianne Rostgaard

Under den kolde krig forsøgte både USSR og USA gennem kulturfremstød at få sig selv til at fremstå i det rette lys over for de danskere og andre europæere man gerne ville vinde for sagen. Sagen var enten socialismens eller det liberale demokratis sag. Artiklen ser på en række nyere bidrag til diskussionen om påvirkningsforsøg og kulturfremstød som led i den kolde krig.

På engelsk kan man tale om “the cultural cold war”, et forskningsfelt der har været stærkt i vælten siden Sovjetunionens sammenbrud. Der findes ikke et udtryk på dansk, der helt dækker det samme. Den kulturelle side af den kolde krig er nok det mest dækkende.

“The cultural cold war” er en samlebetegnelse for datidens forsøg på gennem mangedannede og meget forskellige former for kampagner og informationsvirksomhed at påvirke holdninger. Kampagner som blev rettet mod især europæerne fra både USA og USSR. Udtrykket dækker “kampen om sjælene” set som en del af den kolde krigs systemkonflikt.

“Kultur” kan, når man taler om “the cultural cold war”, dække over analyser af billedkunst, musik og litteratur brugt til at få et land (og et regime) til at fremstå i et positivt lys. Det handlede om at positionere sig som forsvare af kulturen – og hvilken kultur man ville forbindes med. Kampen stod om opinionsdannerne og eliten i samfundet. Et eksempel herpå er Østtyskland der søgte at præsentere sig selv som den sande arvtager af tysk danneskultur, eksempelvis den klassiske, symfoniske musik. Det indirekte politiske argument er eller var, at Østtyskland som det land, der værnede og videreførte en tysk danneskultur også politisk var den sande repræsentant for den tyske nation. Der lå realiteter, for så vidt som forestillinger udgør realiteter, bag denne positioneren sig selv som kulturens bærere og forsvare. Amerikanske opinionsundersøgelser i det besatte Tyskland viste, at tyskerne anså den amerikanske tilstedeværelse for at udgøre en fare for tysk kultur. Demokrati blev anset for et gode – men for amerikanerne var det et problem, at demokratiske værdier, som blev identificeret med USA, for mange tyskere kom til at stå i modsætning til et ønske om at bevare det bedste af tysk kultur.¹ Et andet eksempel er den amerikansk finansierede Congress for Cultural Freedom, der som led i at opbygge et billede af USA som kulturnation, og ikke bare det, men en moderne, progressiv kulturnation, støttede

turneer af både amerikansk, abstrakt malerkunst og amerikanske symfoniorkestre, der spillede Stravinskys tolv-tone musik. Udover musik og malerkunst kan nævnes studenterudvekslingsprogrammer – eller kampen om fremtidens elite – delegationsrejser, handels- og kulturfremstød og andre aktiviteter, hvor målet var, at få ens eget land/system til at fremstå i et positivt lys og påvirke opinionsdannere til at videreformidle et positivt billede.

Specielt i årene lige efter krigen og årene under den første kolde krig – frem til begyndelsen af 1960erne – blev der lagt stor vægt på denne “kulturkamp”. Fra midten af 1960erne blev det mere kompliceret, bl.a. fordi samfundselite og (klassisk) kulturel dannelse i mindre og mindre grad forblev synonyme.

Men “kultur” kan også forstås som “a system of meaning”, en grundlæggende værdiorientering, der bliver brugt til at fortolke omverdenen ud fra, og som havde betydning for både legitimitet og opslutning bag forskellige politikker.² Forskningen i denne del af “The cultural cold war” fokuserer mere generelt på, hvordan kulturer forandrede sig i efterkrigstiden. Det er her vi finder diskussionerne om “amerikanisering” af Vesteuropa i 1950erne og 60erne. Amerikaniseringsbegrebet og amerikaniseringsdiskussionerne fokuserer ikke på eliten, men masserne, og påvirkningen af både en folkelig kultur og forandret livsstil. Amerikaniseringsstudierne fokuserer i mindre grad på statslige kampagner. Det er den påvirkning, der udgik fra markedet herunder kommerciel, amerikansk populærkultur i form af film, musik, tegneserier, påklædning og andre livsstils- eller kulturelle markører, der interesserer.

Koldkrigsforskningen og den kulturelle side af den kolde krig

Slår man op i en lærebog om den kolde krig, starter den ofte med at introducere til de tre skoler indenfor kold-krigs historieskrivningen, traditionalisterne, revisionisterne og post-revisionisterne.

Kold-krigs historieskrivningen startede i

slutningen af 1950erne med traditionalisterne. Kultursiden af den kolde krig var for dem ikke et emne, der blev gjort til gentand for undersøgelse.³ Det hænger sammen med, at forsøg på at udbrede amerikanske værdier og kultur for dem var et ukontroversielt spørgsmål. Traditionalisterne havde deres udspring i og var knyttet til den kreds af amerikanske politikere og administratorer, der stod bag og var med til at udforme amerikansk udenrigspolitik under den første kolde krig.

Det var derfor først med revisionisterne, at kultursiden af den kolde krig blev genstand for diskussion og kritik og for undersøgelse af fænomenet. Revisionismen voksede frem under indtryk af Vietnamkrigen, ungdomsoprøret og de nymarxistiske strømninger i slutningen af 1960erne og i 1970erne. Revisionisterne satte fokus på de økonomiske interesser bag den politik USA førte i efterkrigstiden. Formålet med Marshallplanen var – sat på spidsen – ikke at redde Europa, men redde den amerikanske økonomi og hindre, at den løb ind i en efterkrigsperiode med manglende efterspørgsel (på amerikanske varer). Amerikanisering sås her både som konsekvens af USAs opbygning af et uformelt imperium og som et middel. Hvad der var årsag og virkning forblev uklart – og spørgsmålet blev heller aldrig stillet klart. Den kulturelle offensiv blev simpelthen set som et integreret led i den politiske og økonomiske offensiv. Revisionismen havde derfor, som jeg vender tilbage til, betydning som afsæt for bestemte traditioner for at skrive om kultursiden af den kolde krig.

Diskussionen mellem traditionalister og revisionister kan ses som en delvis intern amerikansk diskussion om synet på amerikansk udenrigspolitik, som blev skærpet med Vietnamkrigen, og dermed også som et ideologisk opgør mellem to fløje i amerikansk politik.

Post-revisionisterne i 1980erne stod, set i lys af diskussionen mellem traditionalister og revisionister, for en af-ideologisering af historieskrivningen om den kolde krig. Post-revisionismen opstår samtidig med, at de amerikanske kilder til den kolde krigs tidlige historie begynder at blive offentligt tilgængelige, her-

med kunne historieskrivningen også komme bag om de offentlige udsagn fra deltagende politikere, samtidige avisartikler og andre partsindlæg. "Til kilderne" var i hvert fald et af de bannere post-revisionisterne samlede sig under. Det andet samlingspunkt for post-revisionismen var, at der for alle lande under den kolde krig nok var tale om en grundlæggende vest-orientering, eller omvendt en mere eller mindre tvungen øst-orientering, men post-revisionisterne så ikke øst og vest som monolitiske blokke. Post-revisionismen åbnede således op for at se på spørgsmålet om eksempelvis den kolde krigs opståen som andet og mere end spørgsmålet om USA's og USSR's ageren – det handlede i høj grad også om Storbritannien, om Tyskland og småstaternes ageren og handlemuligheder, og om relationer mellem sikkerhedspolitik, økonomisk politik og handelspolitik, om nationale traditioner indenfor udenrigspolitikken og meget mere. Sagt på en anden måde, billedet af den kolde krig blev med post-revisionismen både nuanceret og komplekst.

Pointen er i denne sammenhæng, at det efterhånden som monografier og artikler hobede sig op, stod klart, at mange spørgsmål om den kolde krig og beslutningstageres ageren ikke lod sig forklare ved at gå til kilderne; eller rettere, det kilderne viste var, at beslutningstagerne ikke nødvendigvis tænkte rationelt, men var drevet af forestillinger om og havde deres rod i bestemte politiske kulturer. Man kan sige, at hvis svaret var, at det var nationale interesser der lå bag en ageren på den internationale scene, så må det gode spørgsmål være, hvad det er for mekanismer, der ligger bag formuleringen af den nationale interesse – og hvor meget der her har at gøre med historiske erfaringer og politiske kulturer.

Det er den del af den nye kold-krigs forskning Melvyn P. Leffler tager afsæt i, i sit *Review Essay. The Cold War: What Do "We Now Know"?*⁴

Leffler holder i sin artikel fast i beslutningstagerne, men advokerer med udgangspunkt i eksisterende forskning for, at også beslutningstagerne, set som et kollektiv mere

end individer, er influeret af ideologier og nationale politiske kulturer. Leffler besvarer ikke selv i artiklen spørgsmålet om sammenhængen mellem kultur og ideologier på den ene side, og på den anden side interesser, strategier, magt- og geopolitik. Det samme kan man sige om en anden af kold-krigs historieskrivningens koryfæer, John L. Gaddis.⁵

Det interessante er derfor først og fremmest, at nogle af kold-krigsforskningens store stjerner, Melvyn Leffler og John L. Gaddis, lægger op til at inkorporere traditioner, der hidtil har ligget i periferien, i main-stream historieskrivningen om den kolde krig. Samtidig peger de på to centrale grunde til at inddrage kultursiden af den kolde krig. Et øget fokus på tankemønstre, forestillinger om modparten og politiske kulturer kan belyse nye sider af en beslutningsproces; samtidigt kan forestillinger om modparten, og hvordan disse forestillinger indgik i og påvirkede værdiorienteringen i samfundet være med til at belyse hvad det var forskellige grupper i samfundet bakkede op bag, og hvorfor.

I en dansk sammenhæng må man vel sige, at kultursiden af den kolde krig har været et forsømt område og den smule, der har været skrevet, har ligget udenfor "main-stream" historieskrivningen om dansk udenrigspolitik under den kolde krig. Det har indtil for nylig i højere grad været forskere med udgangspunkt i litteratur- og kulturfag, der har beskæftiget sig med kultursiden af den kolde krig, end historikere.

Som allerede antydnet er strømmen af monografier og artikler, i hvert fald uden for landets grænser, nærmest vokset til en rivende flod, så jeg har på ingen måde forsøgt at få alt med. Jeg holder mig hovedsageligt til litteratur, der omhandler Vesteuropa under den første kolde krig. Det andet ordnende princip har været at tage udgangspunkt i to traditioner eller retninger, der har haft hver sit genstandsfelt. Den ene tradition kan man kalde "public diplomacy" traditionen. Dens hovedfelt har som genstand haft kulturfremstød og andre former for

kampagner og oplysningsaktiviteter fra både vest og øst, rettet mod publikum i både vest og øst. Den anden tradition har som genstand haft fænomenet “amerikanisering”. Der er ikke noget skarpt skel. De to felter lapper ind over hinanden, men med den forskel, at overskriften “amerikanisering”, som nævnt, også dækker udbredelsen af amerikansk kommerciel kultur og dens produkter, med Coca Cola, amerikanske film og populærmusik, som amerikansk populærkulturs ikoner.

Public Diplomacy traditionen

Public Diplomacy er endnu et begreb, hvor der ikke rigtigt findes et dansk ord, der dækker. Hvor traditionel diplomatisk aktivitet retter sig mod at influere beslutningstagerne i en fremmed stat, er hensigten med public diplomacy at påvirke offentligheden i et andet land, udenom pågældende stat. Opinionsdiplomati kunne man måske kalde det på dansk.⁶

De forskellige aktiviteter havde deres baggrund i den propaganda, eller modpropaganda, som både amerikanere og briter investerede mange ressourcer i under anden verdenskrig, både rettet mod hjemmefronten og befolkningerne i andre lande. I første omgang nedlagde man i USA i 1945 de forskellige institutioner og kontorer, der havde beskæftiget sig med propaganda under anden verdenskrig. Propaganda konnoterede totalitære regimer (nazisme og kommunisme) og deres brug af statsapparatet til at udbrede bestemte ideologier. Brug af propaganda kunne forsvares i en liberal, demokratisk stat under en krig, men var ellers ikke foreneligt med de principper, man hylkede i et demokrati. Selvom både begreb og fænomen var ugleset lige efter krigens afslutning, startede man dog langsomt op igen på en ny måde i 1947, i bekymringen over udbredelsen af kommunistisk propaganda i Europa, men også for at skabe opbakning på hjemmefronten bag USAs engagement i Europa. Starten på en ny opblomstring for opinionspåvirkning var derfor en række i hvert fald formelt private organisationer. De

forskellige former for state-private networks, som startede med “The Citizens Committee to Defend the Marshall Plan” i oktober 1947 er relativt velbeskrevne i litteraturen.⁷ Der er tale om et meget bredt spektrum af kampagner og aktiviteter, som rakte ind over studenterudvekslingsprogrammer, kulturfremstød af forskellig art, og forskellige former for politiske kampagner hvor kultur eller appeller til kulturelt/værdimæssigt tilhørsforhold blev brugt.

Et af “standardværkerne” indenfor Public Diplomacy traditionen er Frank Ninkovich, *The Diplomacy of Idea: U.S Foreign Policy and Cultural Relations 1938 – 1950* fra 1981. Ninkovich beskriver, hvordan amerikanske politikere søgte at bruge amerikanske kulturprodukter til at skabe et billede af USA som frihedens forkæmper, ved at vise, hvad “frihed” kunne frembringe, kulturelt og socialt, og hvordan man generelt søgte at udbrede amerikanske værdier og gøre dem til universelle værdier. Man kan sige, at Ninkovich og andre her tog afsæt i en kritik der, om ikke nødvendigvis var en del af, så kan ses som en parallel til den revisionistiske historieskrivnings kritik af amerikansk imperialisme. Parallellen til økonomisk og politisk imperialisme er kulturel imperialisme.⁸

Man kan diskutere hvor stor en rolle tesen om kulturel imperialisme og kritikken heraf spiller for de mange (amerikanske) studier af opinionsdiplomati. Der er dog ingen tvivl om at kulturimperialisme tesen ligger implicit i mange artikler og bøger herom, først og fremmest fordi fokus er på afsenderen, på USA, og på brugen af kultur som instrument for amerikanske økonomiske og politiske interesser.

En dansk og temmelig håndfast analyse, der bygger på kulturimperialisme tesen, kan man finde hos Peter Knoop Christensen, der har skrevet noget af det eneste, der er skrevet herom på dansk.⁹

Det i dag mest kendte eksempel på en organisation, der opererede i grænsefeltet mellem det private initiativ og et statsligt er uden tvivl Congress for Cultural Freedom (CCF). CCF blev oprettet i 1950 som en modreaktion på

aktiviteter fra østblokken. CCF organiserede konferencer og drev tidsskrifter, der ikke nødvendigvis diskuterede dagsaktuel politik, men mere bredt kulturelle og samfundsmæssige problemer.

Man ville især gerne have de venstrefløjs-intellektuelle i lande som Frankrig men også Tyskland og Storbritannien i tale. I alt opererede CCF i 34 lande, fortrinsvis i Vesteuropa, herunder Danmark. CCF arrangerede og finansierede bl.a. kulturelle arrangementer og turneer, som nævnt i indledningen til denne artikel. Når det var vigtigt at opbygge USAs image som kulturnation, skal det ses som modpropaganda til det billede af USA, som bl.a. venstreorienterede intellektuelle i Europa propagerede, af USA som en kulturløs, tygegummi-gnaskende og åndløst materialistisk nation. Derudover lå propageringen af USA som den moderne kulturs sted i forlængelse af kampen mod nazisme, som havde stemplet moderne kunst som "entartet", men var også vendt mod kommunismen. Stalin-tidens Sovjetunion dyrkede hverken moderne malerkunst eller moderne symfonisk musik.

Det blev i 1966 afsløret, at CCF var finansieret af CIA, og organisationen blev opløst året efter.

Historien blev kendt med Frances Stonor Saunders' "*Who paid the Piper?*" fra 1999, men faktisk afslører hun ikke noget, som man ikke allerede havde kunnet finde i Peter Colemans "*The Liberal conspiracy: The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind in Postwar Europe*" fra 1989. Det blev imidlertid ikke Colemans bog, der affødte diskussion, men Saunders'.¹⁰

Saunders dokumenterer, at CIA finansierede og udøvede indflydelse på CCFs arbejde, forstået som den indviede inderkreds' prioriteringer og mål. Heri ligger hendes fortjeneste. Derudover er det, som de fleste historier om konspirationer, en fascinerende historie hun fortæller. Det, der bærer bogen, er derudover en påpegnig af det moralske dilemma, der lå i, at CCF som fortalere for et liberalt samfundssyn og en fri debat, benyttede sig af metoder, hvor man bevidst kalkerede arbejds-

metoder i den kommunistiske verdensbevægelse herunder brugen af frontorganisationer.

Det moralske dilemma, og diskussionen om hvor vidt hensigten i enkelte tilfælde helliger midlerne, skal jeg lade ligge. Spørgsmålet her er, hvor vidt Saunders' beskrivelse af CCF giver et dækkende billede af amerikansk påvirkning af opinionen i Vesteuropa in 1950erne og 60erne. Der ligger bag Frances Stonor Saunders' bog om Congress for Cultural Freedom en antagelse om, at aktiviteterne havde betydning, måske afgørende betydning for den kolde krig. Men det ved vi faktisk ikke noget om. Frances Stonor Saunders' kilde-materiale stammer fra personer, der var dybt involveret i arbejdet, og mente at arbejdet i CCF var af afgørende betydning. Den selvforståelse afspejler Saunders i sit værk. Det er altså ikke hos Stonor Saunders, man kan finde diskussioner og forsøg på analyser af CCFs reelle betydning for kampen mod kommunismen i Vesteuropa.

I den diskussion som fulgte i kølvandet på Stonor Saunders' bog ser alle ud til at være enige om, at svagheden i Stonor Saunders' bog er den implicite antagelse af, at CIA, fordi det finansierede aktiviteterne, også var i stand til at styre og manipulere de nationale CCF-netværk, og sikre varetagelsen af det amerikanske establishments interesser. Diskussionen i kølvandet på Saunders' bog er generelt kommet til at handle om kulturoverførsel som magtudøvelse, og hvor vidt der var en en-til-en relation mellem amerikansk kultureksport og amerikanske økonomiske og politiske interesser i 1950erne og 1960erne. Kernen i diskussionen er spørgsmålet om uafhængighed eller autonomi. Der ligger to ting i denne diskussion. Det er for det første en diskussion om den gamle kultur-imperialisme tese, og om CCFs nationale netværk agerede med en vis grad af autonomi eller så at sige var købte og betalte agenter?

For det andet er det en diskussion om virkningen af aktiviteterne, og om kulturelle artefakter er eller kan bruges som bærere af politiske budskaber eller ej. Formuleret på en an-

den måde: Kan man være sikker på, at modtageren aflæser et budskab på den måde, afsenderen har intenderet? At det kulturelle felt har en vis autonomi, og at man ikke kan bruge kultur til at sælge et bestemt politisk budskab, er dog for mig at se ikke noget argument for ikke at se på relationen mellem politik og kultur, snarere tværtimod.¹¹ Men man kan ikke på forhånd gå ud fra, at modtageren aflæser budskabet, som det var intenderet af afsenderen.

Giles Scott-Smith gør i sin monografi om CCF fra 2002 opmærksom på, at CCF fra starten ikke var en del af en CIA-finansieret og sanktioneret politik, der var i 1947-48 tale om intellektuelle, der agerede ud fra egne mål og bekymringer for kommunismens tiltrækningskraft blandt intellektuelle. Spidsformuleret: CIA udnyttede i lige så høj grad CCF, som CCF udnyttede CIA. Det er en vigtig nuance, også i en diskussion om CIAs og den amerikanske stats magt. Uden en form for klangbund i ægte bekymring blandt intellektuelle i Vesteuropa havde CIA if. Scott-Smith ikke kunnet gøre ret meget. Sagt på en anden måde, historien handler ikke bare om amerikanere, der trak i trådene, og europæere der villigt sprællede.¹²

Ingeborg Philipsens undersøgelse af det danske CCF-netværk har en parallel tilgang. Ingeborg Philipsen konkluderer, at det i Danmark i højere grad var et på forhånd eksisterende miljø, med rødder i dele af modstandsbevægelsen, i kredsen omkring Arne Sejr, der kobled sig på CCF, end det var CCF der organiserede et miljø i Danmark. Når CCF ikke fik den store betydning, især i de tidlige halvtredsere, må det i flg. Philipsen i høj grad tilskrives Arne Sejrs konspirative måde at arbejde på, og at både han og andre der senere blev tilknyttet CCF i Danmark indtog relativt isolerede positioner i de politiske cirkler og partier, de var en del af, og i det danske samfund som helhed.¹³

Michael Hochgeschwender har også fulgt CCFs aktiviteter i BRD i "*Freiheit in der Offensive?*" og især fokuseret på det netværk af personer, som kom til at udgøre kredsen om-

kring tidsskriftet *Der Monat* (CCFs tyske publikation).¹⁴ Han konkluderer i sin undersøgelse, at det tyske CCF fik betydning, fordi det var en form for fødselshjælper i organisationen af en kreds af social-liberale, vestligt orienterede intellektuelle, hvor nogle af de personer, der tilhørte kredsen, var prominente politikere som Ernst Reuter og Willy Brandt, mens andre var kendte intellektuelle uden direkte politisk engagement. Hochgeschwender peger i sin monografi også på de konflikter, der var mellem det tyske CCF og CCFs hovedkvarter i Paris. Hans undersøgelse er lagt anderledes op end Scott-Smiths, men også hans pointe er, at det tyske CCF ikke sådan bare lod sig styre – aktiviteterne var nok muliggjort af CCF men ikke styret fra CCF centralt.

Pointen kan igen genfindes hos Hugh Wilford, som har undersøgt CCFs og andre CIA-finansierede/amerikanske statsfinansierede organisationers virke i Storbritannien.¹⁵ Hugh Wilford konkluderer, at CCF havde minimal betydning i Storbritannien. Den britiske CCF-netværk inkluderede yngre Labour-politikere, der senere blev prominente politikere som Hugh Gaitskell, men Wilford er meget forsigtig med at konkludere, at CCF-netværket havde nogen større betydning for de politiske ideer Gaitskell og hans gruppe udviklede, også selvom Gaitskells udgave af Labour passede bedre ind i en amerikansk "consensus liberalism" end Bevans mere "gammeldags" Labour med betoning af klassekonflikter og fordelingspolitik, og dermed at amerikanerne influerede det britiske Labours politik i 1960erne.

De forskellige vurderinger af CCFs betydning modsvarer for mig at se forskelle i realiteternes verden, og skyldes den helt forskellige situation i BRD, GB og Danmark efter anden verdenskrig. Hermed begynder vi også at bevæge os ud over den gamle diskussion om kultur-imperialisme. Kulturoverførsel blev søgt brugt som politisk magtinstrument; intentionerne var klare. Det interessante spørgsmål er derfor om det virkede, og under hvilke betingelse det virkede. Som jeg skal vende tilba-

I Wien og andre steder blev der opført "The America House" hvor amerikansk kultur blev formidlet. Dette er et foto fra 1953 af den københavnske udgave. Tanken var at formidle gode film og seriøs litteratur - som modstykke eller supplement til den af markedet formidlede populærkultur. Hemingway og Steinbeck overfor krimier og andre knaldromaner. (Arbejdermuseet & ABA)

ge til om lidt, var der markante forskelle på lande som BRD, Østrig og tildels Italien, d.v.s. de besejrede lande, hvor en elite og en national kultur, eller i hvert fald dele heraf, var blevet diskrediteret, og lande der var på sejrherrenes side. Det er næppe muligt at generalisere uden at indtænke bl.a. denne fundamentale forskel på udgangspunktet.

Man kan undre sig over, at CCF overhovedet så nogen grund til at operere i et land som Storbritannien. Det skyldes muligvis, at de to lande, til trods for at man på mange punkter delte verdensbillede og var enige om, hvem fjenden var, ikke altid var enige om, hvordan kampen skulle føres.

De foreliggende analyser af CCF netværkets betydning viser, at betydningen eller virkningen varierede fra land til land, d.v.s. de nationale betingelser og omstændigheder er vigtige. Derudover viser studierne, at det er

vigtigt at inddrage både afsendersidens intentioner og modtagersidens reception for at kunne foretage en konkret vurdering af virkningerne. Det er der for så vidt ikke noget overraskende i. Hvis vi tænker public diplomacy ind i rammen af en mere traditionel undersøgelse af beslutningsprocesser, så vil man også her altid søge at finde ud af, hvem der konkret påvirker hvem, og se det som en to-sidet affære. Det der gør sagen vanskeligere, når vi taler om opinions-diplomati, er, at der er tale om mere langsigtede påvirkninger af holdninger og værdier, hvor slutresultatet ikke er en bestemt beslutning, der blev truffet.

Analyserne peger dog samlet på, at det, det er interessant at fokusere på i en analyse, må være resultatet af mødet mellem de interne nationale traditioner og dynamikker og de forskellige, mere eller mindre vellykkede forsøg på at påvirke. Det er med udgangspunkt i dette

skæringspunkt, at vi kan begynde at forklare, hvorfor nogle forsøg på påvirkning lykkedes bedre end andre og sige noget om virkningerne af de forskellige forsøg på påvirkning.

Amerika som kulturelt tegn

Forlader vi analyserne af forsøg på at påvirke eliten og bevæger os over til at se på holdningspåvirkning mere bredt er "Letters to Italy" kampagnen nok et af de mest kendte eksempler. I forbindelse med valget i Italien i 1948, var den katolske/italienske kirke i USA med til at organisere brevskrivningskampagner både til præster i den katolske kirke i Italien og ved at lade immigranter skrive hjem til slægtninge. Indholdet var opfordringer til ikke at stemme på de gudløse kommunister, læst op fra prædikestole i Italien. I de mere private breve stod der også, at den hjælp man hidtil havde fået fra USA og slægtninge i USA ville falde væk hvis kommunisterne vandt valget.¹⁶

Scott Lucas har taget diskussionen op om hvordan man kan vurdere virkningen af "Letters to Italy" kampagnen i "Beyond Freedom, Beyond Control: Approaches to Culture and the State-private Network in the Cold War". Han slår fast, at det ikke er gjort med hverken at konstatere, at valget i Italien havde stor betydning for amerikansk udenrigspolitik, eller at der blev givet temmelig mange penge fra både statslig og privat side til at påvirke samme valg. Samtidig forsvarer han dog, at han selv har "nøjedes" med at undersøge organiseringen af de forskellige kampagner, ved at henvise til, at det må være et første skridt at dokumentere organisering og finansiering. Samtidig peger han på, at løsningen må være, at man i højere grad går ind og ser på, hvordan både afsender og modtager opfatter hinanden, og agerer i forhold hertil. Det ligger der allerede ansatser til i Scott Lucas' hovedværk, *Freedom's War*. Han beskriver, hvordan man bevidst brugte immigrantmiljøerne, når der skulle propageres for at undgå kulturelle misforståelser. Herigennem skete der en tilpasning af budskabet til en bestemt national kultur.

I forlængelse heraf kunne man sige: Det gode spørgsmål er, hvordan man i Italien har "læst" Amerika som kulturelt tegn og hvordan "Amerika" har indgået i nationale diskurser. Gennem analyser heraf kan man begynde at sige noget om betydningen af de aktiviteter der udfoldedes.

Det bedste og mest kvalificerede bud på en analyse der spænder over såvel afsender- som modtagersiden (receptionen) er for mig at se Reinhold Wagnleitner. I modsætning til, hvad mange andre gør, ser han på den samlede påvirkning af et land, i stedet for at have afsendende amerikanske organisation (som CCF) som udgangspunkt.¹⁷

Wagnleitners case er Østrig (han er østriger), som sammen med det, der blev til BRD, blev præsenteret for en massiv kulturel offensiv fra amerikansk, og til dels også britisk side, som led i af-nazificeringen og genopbygning af nye nationale institutioner og en ny national kultur. Dele af den traditionelle nationale kultur (den borgerlige kultur) var miskrediteret på grund af dens nære relationer til nazismen, og den stærke socialdemokratiske arbejderkultur i Østrig var bevidst søgt undertrykt og ødelagt af nazisterne. Ind i dette delvist kulturelle vacuum rykkede de britiske og især amerikanske myndigheder med måder at indrette et biblioteksvæsen, skolevæsen og kulturinstitutioner i øvrigt, med musik, film, teater m.v., med kulturudveksling, og i øvrigt en amerikansk og britisk kultur, der var til stede i det offentlige rum i form af britiske og amerikanske soldater. Østrig (og Tyskland) adskilte sig på den måde klart fra andre europæiske nationer.

Wagnleitners problemstilling og metode kan dog sagtens overføres til studier af andre nationer. Wagnleitner lægger ud med at se på de beslutninger, der blev truffet fra amerikansk og britisk side. Der er for så vidt tale om en klassisk historisk undersøgelse, hvor begivenheder og beslutninger rekonstrueres. Hovedvægten ligger dog på en receptionsanalyse, d.v.s. hvordan blev den ret massive "amerikanisering" som Østrig blev udsat for

modtaget, og hvordan kan man forklare, at den generelt blev modtaget meget positivt?

Wagnleitner peger på flere faktorer. For det første det man kunne kalde "domesticeringen" af amerikansk kultur.¹⁸ Domesticering betyder, at man tilpasser og har østrigere som aktører i stedet for amerikanere. Helt banalt handler det fx om schlager og pop-musik, der enten er oversættelser af eller indoptager elementer fra amerikansk populær-musik, men bliver til sin egen genre – tysk/østrigsk schlager-musik. Pointen med "domesticering" er, at kulturelle artefakter (tegn) forandrer mening og ofte også formmæssigt modificeres, når de indtages i en anden kultur. Der sker en tilegnelse og omstilling, man indoptager ikke bare passivt.

Det billede, der skabes af USA, både i en bevidst indsats fra USA, men også i modtagerlandet, har i øvrigt ikke nødvendigvis noget at gøre med det faktiske USA. Det fremgår klart af litteraturen, at europæerne konstruerede forskellige, både nationale og klasse- og gruppespecifikke Amerika-billeder, og at fx det franske og det østrigske Amerika-billede var helt forskelligt.

Richard Kuisel, som har undersøgt amerikanisering i Frankrig i 1950'erne, med Marshallplanen og dens sammenkobling af politisk, økonomisk og kulturel påvirkning af vesteuropæerne som udgangspunkt, påpeger, at modstillingen i Frankrig kom til at gå mellem fransk kultur, som ikke bare var et spørgsmål om elitekultur, men bl.a. madkultur og amerikansk u-kultur på dette område.¹⁹ Amerikanerne blev anset for at lade sig spise af med dårligere, standardiserede massekonsumvarer, og det var udgangspunktet for at spørge, om øget levestandard nu også var lig med øget livskvalitet? Og om den franske kultur netop ikke var den amerikanske overlegen, når det gjaldt livskvalitet? Denne diskurs adskiller sig klart fra østrigernes "Amerika-diskurs", som Wagnleitner fremstiller den.

I en østrigsk kontekst signalerede USA modernitet og løftet om øgede forbrugsmuligheder. Det var i flg. Wagnleitner "The American

Way of Life", der trak, ikke så meget hvad USA i øvrigt stod for og selv gerne ville stå for (f.eks. symbol på frihed og demokrati).

Wagnleitners forklaring på, at amerikansk forbrugskultur, herunder musik, film m.v. så let lod sig indpasse i Østrig (Europa), er i øvrigt, at USA er et indvandrerland, og at amerikansk populærkultur også trækker på elementer i europæisk folkekultur. Det særlige ved amerikansk populær kultur var (og er) dog, at den var designet til at overskride grænser sat af race, religion og nationalitet, og derfor forholdsvis let kunne overskride samme grænser i Europa. Det er en indsigtfuld og original forklaring.

Endelig peger Wagnleitner på, at den amerikanske forbrugskultur og massekultur i Europa kom til at optræde som en kultur, der kunne udfordre den gamle kulturelle elite, d.v.s. den indgik også i en form for klassekamp.

Man kan så spørge, om Wagnleitners på mange måder eksemplariske undersøgelser gør os klogere på den politiske betydning af kulturoverførsel fra USA, og dermed konsekvenser for den kolde krig? Wagnleitners undersøgelse omfatter først og fremmest okkuperingsperioden (frem til 1955) og den totale forvandling, der i følge ham skete med det østrigske samfund i tiåret 1945 – 1955. Det er i sig selv et argument for den politiske betydning af den amerikanske kulturoffensiv i Østrig. Østrig blev faktisk en del af den vestlige blok og blev aldrig delt. Det skyldes formentlig ikke kun den succesfulde "amerikanisering", men Wagnleitner argumenterer overbevisende for, at den langsomme forvandling af Østrig til et forbrugssamfund i 1950'erne selvfølgelig fik politisk betydning og trak Østrig med ind i kredsen af vestlige samfund. Pointen er for mig at se lige præcis, at det er på dette lange sigt, at den politiske betydning af de mange forskellige kampagneaktiviteter skal og kan vurderes.

Amerikanisering eller vesternisering

Pointen med at man skal tage udgangspunkt i, hvordan "Amerika" aflæses som kulturelt tegn bliver måske endnu tydeligere, hvis vi også ser på den tyske historiker Jessica C. E. Gienow-Hecht og hendes intervention i "amerikaniseringsdebatten".²⁰

Gienow-Hecht hører til dem, der har kritiseret amerikaniseringsbegrebet, fordi der heri implicit ligger en antagelse om, at påvirkningen kun gik en vej, og at USA påtvang vesteuropæerne både et politisk tilhørsforhold og en kultur i perioden efter 2. verdenskrig. Hendes pointe i den forbindelse har været at påvise, at kultur, især i form af musik, malerier m.v. ikke kan være bærere af et entydigt politisk budskab.

Tyskland og især Berlin var en kampplads i slutningen af 1940'erne og årene frem til muren blev bygget, hvor Vest og Øst sloges, også om at få kunstnerne over på deres side. Overfor et lidt bredere publikum slog Sovjetunionen og Østtyskland på, at det var Øst der repræsenterede tysk kultur. Østtyskland var arvtageren til Goethes og Beethovens Tyskland, mens Vest var blevet rendt over ende af amerikanerne og amerikansk pop-kultur. Jessica C. E. Gienow-Hecht har påpeget, at man fra amerikansk side faktisk ændrede måden at omtale tysk kultur på, og især det tyske bidrag til den fælles kultur i 1960'erne, delvis som reaktion på det billede Sovjet og DDR søgte at fremmane af amerikansk kultur som "u-tysk," og som de opinionsundersøgelser amerikanerne fik lavet viste, havde genklang i den tyske befolkning. Den oprindelige læggen afstand til tysk kultur og fremhævelse af USA som kulturnation (i den tyske forståelse af ordet kultur som *bildung*), som bl.a. CCF arbejdede på at fremme, må i flg. Gienow-Hecht klart ses som en reaktion på både nazisternes brug af tysk kultur og efterkrigstidens præsentation af alternativet USA som amerikansk (kulturelt) barbari. Da man havde begrænset succes med at sælge et billede af USA som elite-kulturens land, og som led i afnazificeringen og genopdragelsen at erstatte tysk

kultur med amerikansk, skiftede man strategi. Man begyndte at slå på den fælles europæisk/vestlige kulturarv, d.v.s. inkludere tysk og tyskerne heri. Et initiativ i forlængelse heraf kom fx i 1959, hvor præsident Eisenhower sendte Leonard Bernstein og the New York Philharmonic på turné i Europa incl. USSR. I forbindelse med koncerten i Moskva udtalte Bernstein: "Your music and ours are the artistic products of two very similar people who are natural friends, who belong together and who must not let suspicion and fears and prejudices keep them apart".²¹

Pointen med at USA tilpassede midlerne undervejs går igen i James Critchlow, *Public Diplomacy during the Cold War*, som omhandler opinions-diplomati rettet mod befolkning og elite i Sovjetunionen. Propaganda, forstået som glansbilled-fremstillinger af hvor godt amerikanske arbejdere havde det, virkede ikke. Bl.a. fordi sovjetrusserne var relativt immune overfor propaganda – den blev affejet som netop propaganda. Det virkede langt bedre at præsentere information og i det hele taget lade være med at bygge et modsætningsforhold op, men i stedet slå på det, der var fælles og vise respekt for russisk kultur.²²

Gienow-Hecht inddrager således på samme måde som Wagnleitner receptionen, og dokumenterer, at man ikke politisk kan bruge kultur til at sælge et hvilket som helst budskab, i hvert fald ikke med succes. Der er i en kultur også en sejlivet modstand, her mod at blive "amerikaniseret".

Den umiddelbare modsætning, der kan synes at være mellem Gienow-Hechts og Wagnleitners konklusioner, understreger i sig selv, at ændringer i kultur, eller modstand mod ændringer, handler om de symbolske ladninger og dermed også hvad man kan bruge den ene og den anden kultur til i sin egen identitetspolitik. Nogle tyskere og østrigere kunne bruge amerikansk kultur, både elite og pop, i opbygningen af nye identiteter, andre reagerede imod, i et forsvar for en tysk kultur de følte et tilhørsforhold til, og det havde ikke alt sammen noget at gøre med politisk stillingtagen, i hvert fald ikke direkte.

Et ensemble på 10 folkemusikere fra Sovjetunionen på turné i Danmark i 1962. Foto fra optræden i marketenderiet på B&W, bragt i Land og Folk 23. marts 1962. Land og Folks billedtitel lød: "Sovjetkunstnere på B&W". (Arbejdermuseet & ABA)

Argumenter for at man må forstå kulturel identitet og tilhørsforhold i forhold til hvilke andre kulturelle og politiske identiteter, der tilbydes, og aflæse dem i deres lokale (nationale) kontekst, kan underbygges med den franske historiker Marc Lazars undersøgelse af kulturen, eller sub-kulturen i det franske kommunistparti, som han sammenholder med den italienske ditto.²³ Han konstaterer, at lejrmentaliteten var meget mere udbredt i PCF end i PCI og taler om en fransk arbejderklasse-kommunisme. Hans pointe er, at når mange franske arbejdere var tilhængere af kommuni-

stpartiet, må det ses som en protest mod andre grupper eller klasser i det franske samfund. Han sammenholder medlemskab og vælgeradfærd med opinionsundersøgelser, hvor der ved forskellige lejligheder blev spurgt til, om man havde tillid til USA eller USSR. Franske medlemmer af kommunistpartiet udtrykte stor mistillid til USA – men ikke en tillid til USSR, der modsvarede mistilliden til USA. Marc Lazar refererer også sovjetiske kilder der bekymredes over, at amerikanske film var populære i arbejderkvarterer i byen. På grundlag heraf konkluderer han, at tilhørsforhold til

PCF til en vis grad må ses som en protest mod andre kredse i det franske samfund (eliten), ikke som en tilsutning til USSR og en stillingtagen i en international konflikt mellem Øst og Vest.

Morten Thing har, uden at skrive sig ind i en kold-krigs historiografi, skrevet et dansk pionerværk om kommunismens kultur, hvor man godt kunne trække nogle af de samme pointer ud som Marc Lazar gør. I hvert fald peger Morten Thing på, at der indgik mange andre elementer end en beundring for USSR i det, der trak danske intellektuelle ind i DKP.²⁴

Tendensen er ikke helt entydig, men der er dog en tendens til i en række af de nyeste bidrag at understrege, at præcis fordi billedkunst eller musik ikke i sig selv er politisk, kan kunstneriske produkter som ikoner eller symboler antage mange forskellige meninger, alt efter hvem der fortolker. Af samme grund er det svært at bruge kunst og kultur, både fin-kultur og populærkultur, i propagandaøjemed.²⁵

Så vidt så godt. Det rejser imidlertid diskussionen om der slet ikke er nogen forbindelse? Det kan godt være, at begrebet "amerikanisering" skal skrottes, fordi der implicit i begrebet ligger en tankegang, der leder over i at se en modsætning mellem "amerikansk" og europæiske nationale kulturer, som afspejler en samtidig forståelse og retorik, men ikke nødvendigvis duer som analytisk begreb.

Den tyske historiker Holger Nehring har foreslået, at vi skal erstatte "amerikanisering" med begrebet "vesternisering", som har været brugt i en tysk sammenhæng.²⁶ Hans argument er, at påvirkningen gik begge veje. Både på det kulturelle og politiske felt blev der efter 2. verdenskrig skabt en vestlig eller atlantisk blok (på trods af alle de uenigheder og forskelle, der måtte være internt). Det er det, der er det nye. Ved at lade begrebet "vesternisering" erstatte "amerikanisering" åbnes blikket for gensidigheden i processen, og man får et begreb, der bedre modsvarer virkeligheden. Et "vesterniseringsparadigme" modsvarer i flg. Holger Nehring den indsigt, der er vundet med post-revisionismen, nemlig at den kolde krig ikke kan forklares ved alene at fokusere på supermagternes ageren, hvor "amerikanisering" for ham er en slags levn fra revisionisternes historieskrivning og historiesyn, med risiko for at vi, når det gælder den kulturelle kolde krig, bliver hængende fast i revisionisternes (og traditionalisternes) relativt ufrugtbare "for og imod USA/USSR" diskussion.

Konklusion

De seneste års analyser er karakteriseret ved, at de for alvor går ind og analyserer forbindel-

ser og påvirkning som en gensidig proces og, når det gælder kulturoverførsel, analyserer receptionen. Der er på mange måder tale om en parallel udvikling indenfor to traditioner, som ellers ikke har diskuteret meget med hinanden, public diplomacy traditionen og “amerikaniserings”traditionen.

For mig at se kan de to traditioner med fordel lade sig inspirere af hinanden, og grænserne mellem genstandsfelterne er i øvrigt flydende. Indenfor begge traditioner har der været et tiltrængt opgør med forestillingen om, at alt hvad der kom fra USA i 1950erne var et led i at påtvinge vesteuropæerne en alliance med USA.

I stedet er vi ved at få en række langt mere nuancerede analyser, hvor begrebsapparat og metoder også langsomt bliver mere sofistikerede.

De forskellige undersøgelser viser klart, at der er store nationale forskelle, der skal tages i betragtning. Sagt på en anden måde, man kan nok tale om amerikansk påvirkning af alle lande i Vesteuropa, men der var store forskelle både på, hvor meget man fra amerikansk side satte ind, og hvordan påvirkningen blev opfattet og omsat.

Der er også klart forskelle over tid. USA eller “Amerika” blev kraftigt eksponeret især i 1950erne; det er her, der for alvor er en sammenhæng mellem den økonomiske, den politiske og den kulturelle sfære. Den kulturelle side af den kolde krig kan måske ikke hele vejen periodiseres, som man ellers plejer at periodisere den kolde krig, men det giver god mening at tale om en første kold krig også i kultursammenhæng.

De mange nuancer, der kommer ind, når receptionen inddrages, og man ikke længere bare ser på afsendersiden, er klart med til at komplicere spørgsmålet om sammenhæng mellem politik og kultur under den kolde krig.

Så når det ikke er så enkelt, at man kan lokke og forføre hverken intellektuelle eliter eller den brede befolkning, hvad er så forbindelsen mellem magt, kultur og politik? Hvis man godt kan sætte amerikanske frihedsidelær

højt uden at bryde sig om jazz-musik og omvendt godt kan holde af amerikansk populærkultur uden at støtte USAs udenrigspolitik?

Der er, så vidt jeg kan se, to svar. For det første at sammenhængen mellem kultur, politik og økonomi under den kolde krig er et komplekst fænomen. Og vi kan ikke, fordi der var en vis sammenhæng, konkludere, at der foregik en massiv “amerikanisering” af de vesteuropæiske samfund, forstået som en ensidig påvirkning fra USA. Men USA (og Sovjetunionen) påvirkede, og de vesteuropæiske samfund ændrede kultur, i en proces hvor det vil være både forkert og naivt at se bort fra de mange bevidste forsøg på at påvirke. Som de nyeste analyser viser, var der imidlertid tale om en gensidighed, som amerikanerne også selv var opmærksom på i samtiden. Amerikanerne justerede og rettede ind i forhold til nationale receptioner.

Det er også forkert at tale om “amerikanisering” af Vesteuropa, forstået som en ukritisk overtagelse af amerikansk livsform og amerikanske værdier. I stedet blev dele af amerikansk kultur domesticeret og blev på den måde en del af nye nationale kulturer eller subkultur, forbundet til en fælles vestlig kultur. Nationale kulturer ændrer sig hele tiden – i perioden efter 2. verdenskrig måtte man forholde sig til den kolde krigs modstilling af øst og vest, og en særligt i 1950erne temmeligt massiv eksponering og derfor også forholden sig til “Amerika”. Derfor fik vi også i Danmark en debat om “amerikanisering” i 1950erne.

Der er grund til fortsat at udforske forandringer af kultur, og hvordan disse var relateret til det økonomiske og politiske felt – under den kolde krig dybt influeret af det ideologiske opgør mellem øst og vest. Udfordringen ligger i at åbne op og ikke se på forandringerne ud fra en essentialistisk forståelse af nationale kulturer, samtidigt med at hverken USAs eller USSR's potentiale til at influere hverken over- eller undervurderes. De mest lovende nybrud er her dels analyser af politiske miljøer og opinionsdannelsen her (som samtidigt også ofte forlader parti som analyseenhed),

dels analyser af kulturpåvirkning eller “amerikanisering” der ser på “Amerika” som kulturelt tegn.

Hermed kan man både bygge videre på post-revisionismens indsigter om, at den kolde krig ikke alene var bestemt af USAs og USSR's ageren og samtidigt få inkluderet indsigter fra de sidste års relativt mange studier af den kulturelle side af den kolde krig.

Hvis jeg til slut skal pege på, hvor vi stadigvæk mangler analyser i en dansk sammenhæng, så mangler vi både flere og mere dybtgående analyser af “amerikaniseringen” i 1950'erne og 1960'erne og af østblokkens propaganda i Danmark. Spørgsmålene må være de samme som de, der er blevet rejst i den internationale litteratur: På hvilken måde indgik “Amerika” som kulturelt tegn i forestillinger om og forsøg på at virkeliggøre “fremtidens Danmark” i 1950'erne og i den meget omfattende kulturelle og sociale omkalfatring af det danske samfund, som fandt sted i 1960'erne og 70'erne? Og hvad var det i kommunismen, der kunne bruges som billede på en alternativ samfundsudvikling i de kredse, der var knyttet til DKP, uden nødvendigvis blindt at tilslutte sig alt, hvad der kom fra Moskva? Når vi har besvaret de spørgsmål, kan vi tage fat på at forsøge at besvare spørgsmålet om, hvordan og hvor vidt disse kulturelle og sociale strømninger og forandringsprocesser også havde betydning for Danmarks internationale placering og udenrigspolitik under den kolde krig.

Noter

1. Eksemplet er hentet fra Jessica C. E. Gienow-Hecht, Shame on US? Academics, Cultural Transfer and the Cold War – A Critical Review, *Diplomatic History*, Vol. 24, No. 3 (Summer 2000) s. 465 – 494.
2. Der er tale om en definition af kultur der oprindeligt stammer fra Clifford Geertz, *The Interpretation of Cultures. Selected Essays*. Basic Books, 1973.
3. Se Jessica C. E. Gienow-Hecht, op.cit.
4. *American Historical Review*, April 1999. Leffler slår her til lyd for at se nærmere på “ the role of ideology and the importance of culture, [and] think more deeply about the connections between power, culture,

and political economy as well as the linkages between beliefs, perceptions and behaviour.”

5. John L. Gaddis har argumenteret for at inddrage kultursiden af den kolde krig i On starting all over again: A Naïve Approach to the Study of the Cold War, in: Odd Arne Westad (ed.), *Reviewing the Cold War. Approaches, Interpretations, Theory*. Frank Cass, 2000.
6. Public diplomacy kan defineres som “efforts on behalf of a government to reach foreign audiences without going through the governments of the foreign countries”. Se *Journal of Cold War Studies*, Vol.6, No.1, 2004. Philip M. Taylor, *British Propaganda in the Twentieth Century. Selling Democracy*, Edinburgh University Press, 1999, er en god introduktion til emnet.
7. Frank A.Ninkovich, *The diplomacy of ideas. U.S. foreign policy and cultural relations 1938 – 1950*, Cambridge University Press 1981; Peter Coleman, *The Liberal Conspiracy. The Congress for Cultural Freedom and the Struggle for the Mind of Postwar Europe*, MacMillan, 1989; Scott Lucas, *Freedom's War. The US Crusade against The Soviet Union 1945 -56*, Manchester University Press, 1999.
8. Se note 6 og Jessica C. E.Gienow-Hecht, op.cit.
9. Peter Knoop Christensen, *USA og os: en antologi om det danske samfunds påvirkning af impulser fra USA efter 1945*. Systime 1984 (bygger på et speciale fra 1983).
10. Frances Stonor Saunders, *Who paid the Piper? The CIA and the Cultural Cold War*. Granta Books 1999.
11. Diskussionen der her hentydes til er en diskussion mellem Jessica C.E. Gienow-Hecht op.cit.og W. Scott Lucas, Beyond Freedom, beyond Control: Approaches to Culture and the State-private network in the Cold War, in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *The Cultural Cold War in Western Europe 1945 – 1960*, Frank Cass 2003.
12. Giles Scott-Smith, “A Radical Democratic Political offensive”: Melvin J. Lasky, *Der Monat*, and the Congress for Cultural Freedom, *Journal of Contemporary History*, Vol 35 (2), 2000 s. 263-280 og samme *The Politics of Apolitical Culture*, Routledge, 2002.
13. Ingeborg Philipsen, Selskabet for frihed og kultur. Congress for Cultural Freedom i Danmark 1953 – 1960, *Kritik nr. 158*, 35. årg. August 2002. Se også samme, Out of Tune: The Congress for Cultural Freedom in Denmark 1953 – 1960, in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), op.cit..
14. Michael Hochgeschwender, *Freiheit in der Offensive? Der Kongress für Kulturelle Freiheit und die Deutschen*. Ordnungssysteme. Studien zur Ideengeschichte der Neuzeit, Vol.1, Oldenburg Verlag 1998.
15. Hugh Wilford, Calling the Tune? The CIA, the

British Left and the Cold War 1945 – 1960, in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *op. cit.*

16. Se Scott Lucas, *Freedom's War* (note 6) og Christopher Duggan og Christopher Wagstaff, *Italy in the Cold War. Politics, Culture and Society*, Berg (Oxford), 1995.

17. Reinhold Wagnleitner, *Coca-Colonization and the Cold War. The Cultural Mission of the United States in Austria after the Second World War*, University of North Carolina Press, 1994, og samme, The Empire of Fun, or Talkin' Soviet Union Blues: The Sound of Freedom and U.S. Cultural Hegemony in Europe, in: Michael J. Hogan (ed.), *The Ambiguous Legacy. U.S. Foreign Relations in the "American Century"*, Cambridge University Press, 1999.

18. Domesticering er et begreb jeg har lånt fra den norske teknologihistoriker Knut Sørensen, som har brugt begrebet i analyser af teknologioverførsel. Nogle problemstillinger i kulturoverførsel kan godt parallelliseres med teknologioverførsel, hvor der også skal ske en tilpasning for at teknologien fungerer. Jeg har brugt begrebet i Kampen om sjælene. Dansk Marshall-plan publicity 1948 – 1950, *Historie 2002*, 2, s. 257 – 291. Inspirationen til artiklen er i øvrigt hentet fra Scott Lucas og Reinhold Wagnleitner.

19. Richard Kuisel, *Seducing the French. The Dilemma of Americanization*. University of California Press, 1993.

20. Jessica C. E. Gienow-Hecht, *op.cit.* og How Good are We? Culture and the Cold War, in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *op.cit.*

21. Gienow-Hecht in Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *op.cit.*, s. 279.

22. James Crichtlow, Review Essay: Public Diplomacy during the Cold War. The Record and its Implications. *Journal of Cold War Studies*, Vol 6, No.1 (Winter 2004) US. 75 – 89.

23. Marc Lazar, The Cold War Culture of the French and Italian Communist Parties, in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *The Cultural Cold War in Western Europe 1945 – 1960*, Frank Cass 2003, s. 213-224.

24. Morten Thing, *Kommunismens Kultur. DKP og de intellektuelle*, bd. 1 – 2, Tiderne Skifter 1993.

25. Special issue: Culture, the Soviet Union, and the Cold War, *Journal of Cold War Studies* Vol. 4, No. 1, Winter 2002. Synspunktet finder man fx i dette nummers "General Introduction" og også i Jessica C.E. Gienow-Hechts introduktion til temaet "High Culture as Political message", in: Giles Scott-Smith og Hans Krabbendam (eds.), *op.cit.*

26. Holger Nehring, Review Article: "Westernization". A New Paradigm for Interpreting West European History in a Cold War Context. *Cold War History*, Vol 4, No.2 (January 2004) pp. 175 -191.

Abstract

Marianne Rostgaard: Public diplomay and Americanization – the cultural cold war, *Arbejderhistorie* 4/2004, p. 104-118

The article reviews two traditions within cultural cold war history: Public diplomacy and Americanization. The point of departure is the general cold war historiography starting with the orthodox historians through revisionist cold war history to post-revisionism. One of the insights gained by post-revisionism has been the importance of other states than the two main antagonists, the US and the Soviet Union, for alliances built and struggles fought. Post-revisionism has thus questioned alliances and block-building especially in the west as an imposition from the US – The US was in many ways a hegemonic power but did not unilaterally impose a political and economic order in Western Europe.

Parallel to that we may discuss limits and possibilities of cultural transfer to Western Europe from the US as well as the USSR.

Studies in the cultural cold war started under the aegis of revisionism where cultural transfer from the US was seen as cultural imperialism – americanization – as a supplementary way to exercise power. There is no doubt that the US especially from the late 1940's to the beginning of the 1960's tried to influence western European opinion and culture, the question is whether the US succeeded and if so, why?

The literature shows that the different national proponents of "America" to a certain degree used American culture and American life style for their own ends – not independent of, but on the other hand not always as intended by the sender. Cultural transfer was thus a two-sided process. "America" was a symbol in the post-war world, a symbol infused with different values and used in different national post-war political struggles. In that sense we may speak of americanization.

Marianne Rostgaard, cand. mag. & ph.d., lektor ved Institut for Historie, Internationale Studier og Samfundsforhold, Aalborg Universitet.

E-mail: rostgard@ihis.aau.dk